

Isten veled, Bandikám!

Ady Endrét 1919. január 29-én temették. Mindössze két nappal korábban halt meg, egy szomorú, januári hétfőn, senkit sem meglepve, mégis váratlanul. Hiszen a barátok akkor is bíztak a csodában, reménykedtek, hogy valahogy mégis felépül a nagybeteg, akinek nem volt elég az akkorra már harmadlagos vérbaj, elérte az egész Európát végigfertőző spanyolnátha is. Amint megérkezett a halálhíre a Liget Szanatóriumból, a legjobb barátja, Móricz Zsigmond, azonnal intézkedni kezdett, hogy minél nagyobb szabású legyen a temetés: végül Adyt a Magyar Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel, onnan kísérte a tömeg, gyalog és hajadonfőtt, egészen a Kerepesi temetőig, végig a Múzeum körúton, a Rákóczi úton. Fennmaradt egy rövid filmhíradó-részlet erről, a tömeget láthatjuk ma is, azt viszont csak az akkor tízéves, a szülei mellett a ravatalnál álló Móricz Virág visszaemlékezéséből tudjuk, hogy az apja zokogva

olvasta fel a búcsúbeszédét, zokogva mondta az utolsó mondatokat is, *Isten veled, Ady Endre, Isten veled, Bandikám!* A halál és a temetés közt eltelt két napban aligha engedhette el magát a sírásra egyébként hajlamos Móricz, itt viszont már nem kellett elrejtienie, hogy nemcsak a számára legnagyobb költőtől búcsúzik, de a legdrágább baráttól is, aki úgy fogadta annak idején őt, az irodalomba belépőt, mint Petőfi Arany Jánost. Pedig nem kötötte össze őket több évtizedes barátság (bár még így is sokkal hosszabb ideig élhettek baráti szeretetben, mint annak idején Petőfi és Arany, akiknek két év jutott), és voltaképpen nem is búcsúzott el tőle: amikor 1938-ban megkérdezte egy újságíró, kit szeretett a barátai közül az életében a legjobban, azt válaszolta, hogy „*Ady Bandit és a feleségét, Csinszkat*. Velük élek, velük vagyok minden nap. Ők nem mentek el. Csak éppen úgy veszem, mintha évek óta már nem találkoztunk volna”.

Móricz még nem bukkanhatott rá olyan felmérésre, amelyből megtudhatta volna, alig esett túl az év legdepressziósabb napján, azaz január harmadik hétfőjén, amikor Adyt búcsúztatnia kellett. Bár a ma annyit emlegetett brit tudósok még nem adtak nevet a Blue Monday-nek, tisztában volt azzal Móricz nélkülük is, hogy van elég baja: az hagyján, hogy mindjárt betölti a negyvenedik életévét, hogy alig keveredett ki az első világháborúból, amely elvette tőle az egyik öccsét és megtépázta a házasságát (elég nehezen viselte el, hogy annyit volt kényszerűen összezárva a feleségével), még íróilag is elvesztette kicsit az irányt, kereste a műfajt, a témát, amellyel reagálhat a háború, a forradalmak, a gyász korára. És Ady halálát mindössze két hónappal követte Móricz Bálinté: az apa és legjobb barát nélkül maradt Móricznak egyszerre kellett emberileg és íróilag feldolgoznia a veszteségeket. A két alak aztán íróilag össze is mosódott benne, egyazon típus két reprezentánsának látta az apját és a barátját, olyasvalakinek, aki folyton foglalkoztatja a környezetét – de hasonlítottak egymáshoz az eltávozottak abban is, hogy Móricz egyikükkel sem volt egyenrangú viszonyban. Ha nem is tekintett apjaként Adyra, de rajongással nézett fel rá: nem egyszerűen a kétévnyi korkülönbség miatt, vagy azért, mert Adyt vátesznek látta, míg önmagát nem, de

amiatt is, mert Ady sokkal korábban kezdte a pályát, mint a nehezen induló, sokat tétovázó, a *Hét krajcár* és a *Sárarany* megjelenésekor már közel harmincéves, a saját felfedezését kicsit reményvesztetten váró Móricz.

Bár nagyon jól hangzik az, hogy Ady és Móricz újrajátszotta Petőfi és Arany barátságát, hogy létezik huszadik századi változata annak az írók közti kapcsolatnak, amelyről már általános iskolában tanulunk, *Toldi írójához elküldöm lelkemet*, szölt akkor, *Alig tudom a ceruzámat fogni, hogy Móricz Zsigmondot, hogy éppen Móricz Zsigmondot össze ne égessenem toلولó nagy, forró szavak, képzelések hirtelen forróságával*, olvashatták Ady kritikáját 1909 augusztusában a Nyugatban, azért ne dőljünk be ilyen könnyen a két mintakövetőnek. Mert az írók maguk voltak azok, akik elszórakoztak ezzel a párhuzammal: csakhogy eleinte mindenki Petőfi akart lenni, lánglelkű ifjú költő, nem pedig a kezdetben félszeg és tétova, majd a barátját túlélő, megtört, öreg Arany János. Móricz, saját bevallása szerint, pontosan emlékezett rá, hogy Debrecenben pillantotta meg először Adyt, „egy erős, fekete fiút” látott, aki „kissé feltűnően széles kalapban s nagy galléros köpenyben” vonult, majd, amikor megkérdezte, ki is ez, és azt a választ kapta, hogy „az új Petőfi”, arra gondolt, „fájó irigységgel”, hogy megelőzték. Ha pedig a Petőfi-szerep már

foglalt volt, felvette Arany Jánosét, az lett ebben a kettősben, aki később indul, akit biztatni kell, befogadni. Ő játszotta el a tisztos polgári életet élő családapa szerepét, aki nem veszi be azt a kanyart, hogy a barátja egy férjes asszonnyal folytat viszonyt: Lédával Móricz nem is találkozott sosem, és amikor megpróbálta elmagyarázni Adynak, hogy nem fér a fejébe, miként lehet osztozni egy asszonyon, hogy számára érthetetlen, miért nem veszi feleségül, ha egyszer szereti, barátja nevetve „komisz Arany Jánosnak” nevezte, aki csak kamatra adja ki a pénzét. (Persze, itt is bánhattak volna óvatosabban a párhuzamokkal: Móriczban ugyanis legalább annyira megláthatta volna Ady a Jókai Mór és Laborfalvi Róza házasságát hevesen ellenző Petőfit. És, ha nagyon szeretnénk belecsavarodni a párhuzamokba: Móricz az élete végén, legalábbis a Csibe-szelem miatt, még az öreg Jókai párhuzamként is felfogható lett.)

De hiába érezte Móricz és Ady annyira találónak a párhuzamot, nem voltak ők Petőfi és Arany. Ady nem huszonhat évesen halt meg, hőiesen, a csatamezőn, hanem 41 évesen, a szifilisz következményeként bekövetkező főverőér-repedéstől. Móricz pedig egyáltalán nem maradt mindvégig az a tisztos családapa, aki még gondolni sem bír a házasságtörésre: persze, Adynak sem Simonyi Máriáról, sem Magoss Olgáról, sem

Litkei Erzsébetéről nem lehetett fogalma sem. Amikor pedig 1931-ben Móricz írt a *Nyugat*-ba egy esszét, *Arany János írói bátorsága* címmel, *Az elveszett alkotmány* újrafelfedezésének szándékával, akkor nem úgy beszélt, mint aki saját előképét elemzi: úgy szólalt meg, mintha egy kortársához fordulna oda, akit biztatni szeretne, lelkesíteni, hogy jó irányba tart, folytassa csak. Vagyis úgy írt Aranyról, mintha egy íróbarátjához szólna: ez lenne a legfőbb baráti feladat, sugallja az írás, kritikákkal biztatni és segíteni a másikat, kísérni őt a pályán. Kimondani a nyilvánosság számára, ha jót írt, és megsúgni neki négy szemközt, ha rosszat. Épp egy effajta barát hiányzott a legjobban a harmincas évek második felében a generációja tagjait sorra elveszítő Móricznak: arra döbrent rá, hogy nincs már olyan ember mellette, aki őszintén beszélne vele, akiben ne kellene irigységet gyanítania, ha szidja, vagy attól tartania, csak a pozíciójától akar valamit, amikor dicséri. Már sokkal korábban, a húszas évek végén rendszeresen magányra panaszkodott a naplójában, és megtette azt a finom distinkciót, hogy őt ugyan mindenki ismeri, de ő nem ismer már senkit sem: „Valamelyik nap délután kimentem, hogy már embert lássak; hova menjek? Nincs egyetlen ember, család, ismerős... Mehetek az *Otthon*-Körbe. Újságírók. Alig néhányval tudok szólni

köztük, s érezni azt, hogy az irigység hogy kísér, mint a reflektor. Egy filéjünk nincs, és én gazdag vagyok a szemükben, akit nem lehet megvágni. A *Fészek* még rosszabb hely, színészek s idegenek, akikkel beszélni se tudok. A *New York*-ban régebben volt egy író asztal, ma ott csak zuglapok szerkesztői ülnek. Más hely nincs. Egy kávéház nincs, ahol törzsasztalt ismernék. S amerre megyek, utánam fordulnak. Mindenki ismeri furcsa fejem. Mindenki dicsekszik velem, hogy Móricz Zsigát ismeri. Én nem ismerek senkit. Néha az *Esthez* bementem kaszinózni, már oda se. Csak az egy Mikes van ott, s most ő is szabadságon.”

Az 1926 és 1929 közti időszakban, amikor Móricz boldog ifjú házaspár volt, sikeres színházi szerző, aki második feleségével, a szép színésznővel egy ötszobás, reprezentatív lakásban élt a Fővám téren, és nem tudott úgy kimenni az utcára, hogy ne ismerték volna fel, még odáig is eljutott, hogy arra panaszkodjék (önmagának, vagyis a naplójának), már egyetlen barátja sincs – vagyis csak egyetlenegy maradt, az íróasztala. Nagyon lírai bejegyzésben írta el, hogy mindig fáj a szíve, csak az asztalára számíthat, de azért ezt se higgyük el neki kapásból. Legalábbis ne lássunk benne többet pillanatnyi hangulatnál: márcsak azért is gya-

nakodhatunk, mert 1933-ban meg azt rögzítette, hogy halálláza lett, rádőbbsent, lassan egyedül marad, hiszen gyors egymásutánban meghalt Krúdy Gyula, Pakots József (az Írók Gazdasági Egyesületének elnöke), és az egyik öccse, Sándor is, két hónappal később viszont affektálásnak minősítette ezt a bejegyzést. Nem az Arany-Petőfi, hanem a Petőfi-Vörösmarty viszony idéződött fel benne ekkor már: „Ötvenöt éve születtem. Vörösmarty ötvenöt éves korában halt meg. Úgy maradt ránk, mint öreg ember. Petőfi mértéke szerint nézzük. Petőfi 24 éves volt, mikor őt megtorpant aggnak, 48 évesnek látta. Öreg, iszákos, elmebajos, késő agg, a vén cigány, mikor elhal koldusszegényen. És én mindennap újrakezdem 24 évességet. Affektálok, hogy öreg vagyok, hogy fájnak a csontjaim, tegnap a gyerekkuglin 59 ponttal vertem meg Máriát, ami óriási eredmény, mert rendszeren csak tíz pont körül szokott mozogni a differencia.” A kínálkozó párhuzamok, persze, könnyen tévútra vihetik az embert, és nemcsak minket, a késői utókort, de azt is, aki önmagára próbálta őket ráhúzni: Móricz az 54. születésnapján, azaz 1933. június 29-én írta le, hogy 55 éves lett, épp anynyi, amennyi Vörösmarty volt a halálakor. Ahogy, persze, az sem olyan egyszerű, hogy magányosan, barát nélkül kellett ekkor már tengetnie az életét: pár évvel később, Karinthy

Frigyes halálakor, egy újabb barátjától búcsúzott el, feltehetőleg megintcsak sírva: „Mert az rendben van, a Kosztolányi temetésén még cigarettára gyújtottál idegességemben, úgy gondoltad, otthon vagy, mi? S én már két éve lemondtam a dohányzásról, mit csinálók a te temetéseden, te drága, szeretett barát. Félek, sírni fogok.” Szó sincs arról tehát, hogy Ady elvesztésével mindenki eltűnt volna Móricz mellől, akit barátának mondhatott: ahogy Karinthyról beszélt, abból rájöhettünk arra is, hogy egy író barátságai ugyanúgy sokfélék, mint bárki másé. Az Ady iránti rajongás élménye helyett Karinthytől a felszabadultság öröme kapta meg: „ahogy megláttuk egymást, már nyerítettünk, mint ló az abraknak: előre vártuk, hogy most jól érezzük magunkat”. Az együttlét öröme adhatta neki Karinthy, de a rivalizálás görcse nélkül: mint ha a barátságot két író akkor tudná a leghatékonyabban fenntartani, ha leosztják egymást közt a szerepeket, az olvasókat, a piacot, ha nem veszélyesek egymásra, így a támogatásuk önzetlen lehet, legalábbis majdnem az. Ady volt a nagy költő, és mellállt regényíró-párja, Móricz: nemcsak a szocialista időszak irodalomtörténései találhatták ki ezt a leosztást, Ady Endre, a költői „fősodor” nagya mellé odatéve Móriczot, a „forradalmi szabadcsapatot”, a kritikai realistát, az érintettek ma-

guk is szépen felosztottak egymást közt prózát és verset. Még ha át is tévedtek időnként a másik térfelére, tudták, hol a helyük. Hogy mennyire befolyásolhatja a sikerért és az olvasókért folytatott rivalizálás két író kapcsolatát, azt jól mutatja Móricznak a Kosztolányi Dezső halálakor született naplóbejegyzése. 1936 novemberében, amikor Móricz egy kávéházban időzve megpillantotta *Az Estben* Kosztolányi halálhírét, Csibe ült mellette, aki a maga keresetlen egyszerűségével tette fel a kérdést: *ez regényíró volt?* Majd folytatta is: „Hál istennek, hogy meghalt. Kevesebben vannak... Már csak mi ketten leszünk, akik írni tudunk. Sokat fogunk keresni.” Nem Móricz mondta ezt, persze, ő csak kacagott rajta magában – aztán viszont úgy búcsúztatta el Kosztolányit, a Színházi Szerzők Egyesülete nevében beszélve a sírnál, hogy kizárólag azt emlegette, milyen „szakszerű költő” volt az eltávozott. Mintha szándékosan kitakarta volna azt, amiről pedig lehetett volna véleménye, vagyis Kosztolányi regényeit, novelláit – kényelmesebb és veszélytelenebb volt számára, ha költőként nevezi meg a pályatársát.

Persze, Kosztolányi és Móricz nem voltak barátok – ha valakit megkérnénk, rajzolja meg a *Nyugat* első nemzedékének szociometriáját, valószínűleg tévedhetetlenül kötné össze Karinthyt Kosztolányival meg Babitscsal, Móriczot meg Ady-

val. Holott, mint láttuk, nem ilyen egyszerű ez: ráadásul hiába balhézott Móricz és Kosztolányi többször is, épp Arany János és Ady Endre kapszán folytatva le verbális párba-jokat, Kosztolányi mégis kijelentette a *Barbárokról*, hogy remekmű, igyekezve ezt érvekkel is alátámasztani, Móricz meg odaállt író társa ravatala mellé, hogy, miként a *Pesti Napló* fogalmazott, „csendesén, szomorúan, néhány megilletődött szép szóban” mondja el a búcsúját. Az íróbarátságokat elég könnyű sémákba rendezni, meglátni bennük a tizenkilencedik századi előképeket, de akár a mai írók kapcsolatait is: abban viszont egyedinek érzem a *Nyugatot* elindító írónemzedéket, ahogy az ellentéteit kezelte. Arra nem nagyon látok ma példát, hogy a feszültségeket, az ellentéteket, akár a politikai szembenállást felül tudná írni a másik teljesítményének a tisztelete. Nemcsak azt érdemes megfigyelni, ahogyan a nyugatosok körében a baráti kapcsolatok dinamikusan változtak, elhidegülések, sértődések bontottak meg barátságokat, esetleg a nők ziláltak szét szorosnak hitt viszonyokat, de azt is, ahogyan az egymás iránti szolidaritás elcsendesítette, ha csak időlegesen is, a másik személye, megnyilvánulásai miatt érzett dühöt. Móricz inkább értetlenség-ről és sajnálatról beszélt a *Pesti Napló* újságírójának, amikor azt kérdezték tőle, mit szól az Ady-revízióhoz: „Fi-

gyelmeztettek rá – mondja –, hogy Kosztolányi Dezső leleplezte az »írás-tudatlanok árulását«. Elolvastam a cikket és nagyon sajnáltam érte. A cikk olvasása közben állandóan az volt az érzésem, hogy végtelenül sajnálom Kosztolányit, mert *valami belső gátlás megakadályozza abban, hogy Adytól azt kapja, amit annyi ezer, tízezer és százezer ember kapott: az elragadtatás boldogító érzését...*” És ugyanabban az interjúban kapunk egy kulcsot annak megfejtéséhez, valójában hogyan is viszonyult Móricz egykori barátjához – mindig önmaga fölé helyezte Adyt, szinte szerelembe forduló rajongással, ahogy ezt a kérdezőnek, D. Kocsis Lászlónak ki is fejtette, teljesen figyelmen kívül hagyva, hogy Kosztolányi nem az emberről beszélt elsősorban, hanem a költészetéről, illetve az érte kultikus áhítattal rajongókról: „*Ady Endre, mint ember, bűbájos volt.* Odaadás, beleolvadás volt benne azzal szemben, akihez közeledett, önmagának valami olyan föltétlen átadása, ami csak nőknél van... Semmi zárkózottság, semmi tartózkodás, semmi fenntartás nem volt modorában. Ellenben szikrázó intelligencia, halhatatlanul bátor, csúfolkodó fölényesség és egyben – valójában az elhivatottságnak soha nem múlt fölénye. Sokszor voltam vele együtt és soha nem csökkent az az erős szuggesztív varázs, amely lényéből áradt.” Ha Móricz talán nem is, Kosztolányi

már érezhetően dühös volt, ráadásul képmutatással is megvádolta a másikat, egy Füst Milánnak írott levelében: „Móricz Zsiga Fazekas Baba előtt olvasta el a cikkemet. Rácsapott az asztalra, mosolyogva kiáltott föl: »Csakhogy akadt egy bátor ember, aki megírta...« (Fazekas Baba telefonálta ezt Gellértnek.) Aztán megírta a cikkét: sajnált... (Én nem sajnálom őt, hogy nem tudja kívülről Mallarmét és Browningot, mint én.)” Ráadásul ott van a végén a műveltség bunkója, hogy ezzel a szép képzavarral éljek: Kosztolányi lesajnálta a műveletlen Zsigát, nem először, de nem is utoljára. Amikor Arany kapcsán szálltak vitába (Kosztolányi válaszolt ugyanis az *Arany János írói bátorsága* című írásra: ne feledjük, hogy abban a *Nyugat*ban közölték ezt a szöveget, amelynek akkor Móricz az egyik szerkesztője volt), még erősebbet ütött az íróársán. Hogy a másik nem olvas franciául meg angolul, még csak egy magánlevélben írta meg Kosztolányi, azt viszont már a nagy nyilvánosság előtt adta hírül, hogy kedves kollégájának sikerült egy olyan művet újrafelfedeznie 53 éves korában, amelyet minden rendszer 14 éves diák ismer: „Számomra ez különben se fölfedezés. Sokadmagammal tizennyéves koromban olvastam először, mint a gimnázium IV. osztályos növendéke. Kötelező iskolai olvasmány volt nálunk s ma is az igen sok iskolánkban.”

Ezeket az ellentéteket kellett tehát félretennie Kosztolányinak, amikor megírta, mennyire lenyűgözte a *Barbárok*, meg Móricznak, amikor elmondta a búcsúbeszédét – hogy képesek voltak erre, abban nemcsak a nagyvonalúság segíthette őket, hanem az az egyes kapcsolatoknál is erősebb háló, amely a *Nyugat* szerzőit tartotta össze. Hiszen a barátságokat (nem pusztán az íróknál, persze) sok személyes tényező határozza meg, belejátszik az alkati rokonság, a másikéval azonos vallás, a hasonló családi környezet, habitus, de még a közös fiatalkori élmények is (így testesítette meg Kosztolányi számára a tökéletes barátot a saját unokatestvére, aki, ráadásul, íróvá is vált, vagyis a Brenner Jóskából lett Csáth Géza) – de időnként azt értjük irodalmi baráton, akivel együtt lehet dolgozni, közös célért. A nyugatosok az effajta barátságokat is nagyon komolyan vették, bár ezeket a kapcsolatokat ma nevezhetnénk akár érdekszövetségeknek is. 1926. október 17-én azt jegyezte fel Móricz a naplójába, hogy „Az este Szini Gyulának volt ötvenéves születésnapja, s Gellért a többiek nevében nagyon hívott. Csak tizenketten leszünk, mind azok a bizalmas barátok, akik együtt dolgoztunk ez alatt a húsz év alatt: Osvát, Fenyő, Schöpflin, Révész Béla, Gellért, Elek Artúr, Füst Milán, a többi nem jutott eszébe.”, vagyis itt az irodalmi munkakap-

csolat szinonimája lett a „bizalmas barátság”. Egy 1929-es feljegyzésből viszont azt is megtudhatjuk, hogy a Móricz–Schöpflin-kapcsolat, amelyből mostanra leginkább annyit látunk, hogy az utóbbi az előbbinek hűséges, az egész pályáját végigkísérő, értő kritikusa volt, nem a kölcsönösségre, az egyenrangúságra épült, vagyis ideális barátságnak nehezen lenne nevezhető: Schöpflin a dicsérő kritikákért elvárta, hogy Móriczék rendszeresen megvendégeljék (és nagyon ritkán hívta őket vissza), sőt, az is előfordult, hogy pénzt kért tőlük kölcsön (amit nem adott meg): az „apró parasitaságért” (ez Móricz fogalma) cserébe viszont minden pletykát át tudott adni, hiszen mindenkit ismert, és mindenkiről mindent tudott.

De nemcsak Szini Gyula születésnapja kapcsán tűnik úgy, hogy a gyakran magányra panaszkodó, egyetlen barátjaként az íróasztalát emlegető Móricznak voltaképpen sok bizalmas barátja volt: 1929. szeptember 25-én arról számolt be, hogy nem is egy-egy íróbarát hiányzik neki, hanem valamiféle irodalmi társaság, ahhoz hasonló, amilyen fiatalon még körbevette, később viszont szétszéledt, megszűnt. Egy közelebről meg nem határozott szervezet körvonalait vázolta fel, oda jutva el, ahova azóta is elértek gondolatban

az írók többször is, hogy egyfajta találkozóhelyet, törzsasztalt, rendszeres találkozóhelyet kellene létrehozni. Tanulságos a névsor, amelyet felvázolt magának, ahogy az is, miként kategorizálta a barátait (vagy „barátait”):

„– Tegnap délután bementem egy kicsit az *Otthonba*. Az *Újságírók Otthona* régebben nagy hely volt. Itt zajlott le a kommün. A forradalom, fehér korszak, s már a háború is. Zsúfolt volt, politikusok jöttek hírt hallani, s mindenki odatódult. Ma üres, csöndes. Még írók s kritikusok se jönnek be, csupa olyan ember, aki 1 pengőre vadászik, s kártyások.

Somogyi Gyula volt az egyetlen, akivel leülhettem. Beszéd közben felvetődött, hogy nem lehet soha, sehol megtalálni írókat. Somogyi vetette fel, hogy csináljak egy asztalt, oda mi mindenki eljönne.

Erre mostani magánosságomban s unalmamban kész is vagyok, s mindjárt elhatároztam, hogy elszánom rá magam, hogy hetenként kétszer, kedden és pénteken délután 5–8-ig ott ülök a Pannonia kávéházában, s meglátom, bejönnek-e a barátok.

Össze is jegyeztem magamnak egy névsort, kikkel óhajtók együtt lenni:

Nyugat írók:

Babits
Schöpflin
Elek Artúr
Nagy Endre

Az Esttől:

Mikes, Hevesi Sándor
Kárpáti, Radnai Miklós
Laczkó, Voinovich Géza
Földi, Kodály Zoltán

Írók:

Bibó, Móricz Miklós
Surányi, Tóth Aladár
Zilahy, Kállay Miklós
Kodolányi
Erdélyi

No lám, van 20-21 barátom. Azt hiszem, okos lesz. Kinőheti magát valami komoly írói-közvéleménnyé.”

A „Nyugat-író” és az „író” két külön kategória lett Móricznál, mint látjuk, ahogy feltűnhet az is, hogy Karinthyt, akinek az *Utazás a koponyám körül* című regényét olyan lelkesen üdvözölte később, és akit olyan őszintén siratott el alig 10 év múlva, nem említette meg. Babitsot viszont, akit az irodalomtörténeti emlékezet szerint ki nem állhatott, az első helyen írta fel a listájára: mondhatjuk, persze, hogy nem sejtette még, ami nagyon hamar elkövetkezett, vagyis, hogy milyen lesz majd vele együtt dolgozni a *Nyugat* szerkesztőjeként. Hiszen könnyű őrizni a maga szentségében és tisztaságában azt a barátot, aki már

nem kér kölcsön, nem gondol mást irodalomról, politikáról, szerkesztésről, nőkről, és nem állít be részegen semmilyen napszakban. Könnyű volt úgy együtt lenni Adyval mindennap a harmincas években is, hogy már csak az emlékekben élt: az eleven barátokkal nem nehéz összekülönbözni, a halott maradhat meg ragyogó dicsfényben az emlékezetben és az irodalomtörténetben.

A [gyakorikérdések.hu](http://gyakorikerdések.hu) oldalon, még 2014-ben, valaki feltett két kérdést: *Valaki meg tudná nekem mondani hogy ki volt Móricz Zsigmond legjobb barátja? És melyik két híres költő barátságához hasonlíthatjuk ezt a kapcsolatot?* Nem is annyira meglepő módon a másodikra hamarabb érkezett válasz, mint az elsőre: „Általában Arany János és Petőfi Sándor barátságához hasonlítanak nagyon sok költői barátságot. Az első kérdésre sajnos nem tudom a választ, de remélem azért segítettem. :)” És e sorok alatt ott egy megnyugtató számadat: „A válaszíró 90%-ban hasznos válaszokat ad”. Majd 11 nappal később a tényszerű felelet is megszületett, egy másik, 92 százalékban hasznosan válaszolótól: Ady Endre. A hasznosságot és az igazságértéket nem vitatom, de hátha valaki kíváncsi a maradék tíz, illetve nyolc százalékra is.